

Супрун М. О., Гладченко І. В. Пастирсько-соціальна допомога людям похилого віку із когнітивними порушеннями, як актуальна проблема сьогодення / М. О. Супрун, І. В. Гладченко // Інноваційні підходи до освіти та соціалізації дітей зі спектром аутистичних порушень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 3 квітня 2019 року / Під ред. В.М. Синьова, К. О. Островської. – Львів : Друкарня «Справи Кольпінга в Україні», 2019. – С. 49-55.

М. О. Супрун, доктор педагогічних наук, професор
кафедри психокорекційної педагогіки
ФСЮ НПУ імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

І. В. Гладченко, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу освіти дітей
з інтелектуальними порушеннями
ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України
м. Київ, Україна

ПАСТИРСЬКО-СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ЛЮДЯМ ПОХИЛОГО ВІКУ ІЗ КОГНІТИВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ, ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ

*Старость не должна быть процессом упадка,
...мастерство преклонного возраста состоит в том,
чтобы из каждой минуты жизни извлекать новые ценности.*

Томас Манн

Історія православної Церкви на всіх етапах свого шляху завжди відрізняється особливим ставленням до найменш соціально захищених своїх прихожан. Ми вже висвітлювали питання пастирської опіки людей із особливостями інтелектуального розвитку в історичному ракурсі і з погляду сьогодення.

Чи знайдеться належний резерв духовної сили у кожного, хто підводить підсумок життя, для його гідного завершення?

Звичайно, що ні... Всі ми різні за своїми устремліннями та за своїм біопсихічним потенціалом. Саме тому кожному із нас для знаходження відповіді на непрості доленосні питання, вкрай потрібно буде допомоги церковнослужителя.

Прикладом пошуку оптимальних шляхів ресоціалізації засуджених похилого віку стало дисертаційне дослідження С.В. Кушнар'ова (науковий керівник професор М.О. Супрун), що започаткувало новий напрям в

Супрун М. О., Гладченко І. В. Пастирсько-соціальна допомога людям похилого віку із когнітивними порушеннями, як актуальна проблема сьогодення / М. О. Супрун, І. В. Гладченко // Інноваційні підходи до освіти та соціалізації дітей зі спектром аутистичних порушень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 3 квітня 2019 року / Під ред. В.М. Синьова, К. О. Островської. – Львів : Друкарня «Справи Кольпінга в Україні», 2019. – С. 49-55.

пеніцітарній педагогіці – «пеніцітарна геронтологія». Серед багатьох напрямів форм і методів впливу на засудженого в пенітенціарній установі, вчений цілком слушно наголошує на пріоритеті слова пастиря.

Невипадково саме поняття «пенітенціарія» інтерпретується як «каяття», що як відомо, відбувається лише за умови щирого виваженого прагнення змінити вектор своєї життєвої дороги.

Пригідно потрібно зазначити, що матеріали наведених наукових досліджень знайшли своє застосування у навчальному процесі Корпорації духовних шкіл і вищої дефектологічної школи. Нами розроблена відповідна тематика навчальних занять із різних галузей психолого–педагогічної науки, що орієнтує майбутніх богословів та дефектологів на прошук точок дотику у питаннях єдності їхніх ідей на шляху допомоги нужденним.

На наш погляд, помилково вважати, що наявність духовної порожнечі є лише у людей літнього віку, які залишилися за бортом сімейного човна, в особливих скрутних умовах. Людина може бути залишена наодинці зі своїми проблемами навіть серед чисельної родини. Дана ситуація ще більше ятрить її душевний стан, а то і взагалі призводить до відчаю.

Старіння є неминучим елементом розвитку як окремих людей, так і всього населення в цілому. У розвитку як людини, так і суспільства можна виокремити періоди молодості, зрілості, старості, а також глибокої старості. Межі між двома останніми періодами умовні, бо немає певних підстав стверджувати, що старість починається завжди та у всіх людей на момент досягнення певного віку, наприклад, 60 або 65 років. Швидше навпаки. У багатьох випадках прояви старості виникають значно раніше, в інших випадках, незважаючи на досягнення умовної вікової межі, такі прояви незначні.

Саме тому вчені розрізняють поняття календарного віку (хронологічного, астрономічного, паспортного), що визначається на підставі дати народження, та біологічного віку (функціонального), який залежить від особистих якостей і

Супрун М. О., Гладченко І. В. Пастирсько-соціальна допомога людям похилого віку із когнітивними порушеннями, як актуальна проблема сьогодення / М. О. Супрун, І. В. Гладченко // Інноваційні підходи до освіти та соціалізації дітей зі спектром аутистичних порушень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 3 квітня 2019 року / Під ред. В.М. Синьова, К. О. Островської. – Львів : Друкарня «Справи Кольпінга в Україні», 2019. – С. 49-55.

умов, в яких проходило життя окремої людини. Однак, зазвичай, як і раніше використовується критерій хронологічного віку.

До факторів, що детермінують умови життя людей похилого віку і ставлення до них суспільства, і зокрема родичів, етнологи відносять соціальну організацію, рівень економічного розвитку та фіксованість на певній території. У суспільствах з розвиненою структурою люди похилого віку символізують безперервність їх історії та стабільність соціокультурних особливостей. Підтримка й повага з боку молоді скоріш можуть розглядатися як превентивна міра, прагнення останніх гарантувати собі аналогічне положення в майбутньому.

Вирішальним фактором серед привілеїв старості постають притаманні цьому вікові *мудрість* життя, знань, цінностей, а також відчуття рівноваги та духовної гармонії. Саме ці здобутки можуть виявитися найпотужнішим стимулом і фактором розвитку суспільства. А в суспільстві літніх людей індивідуальні мудрість та духовність, зведені до колективних, зростають багаторазово, надаючи соціальному розвитку суспільства нові якісні характеристики. Адже мудрість і духовність – це не тільки економіка. Це і політика, і етика, і моральність. Це творення нового світу – світу без воєн і насильства, світу розуму і справедливості, Божої любові. Це – нова якість соціального розвитку – єдності розвитку суспільства й розвитку самої людини.

Серед нечисленних публікацій, присвячених своєрідності протікання змін індивідуально-психологічного розвитку осіб похилого віку, особливо звертають на себе увагу роботи В. Болтенко, підкріплені солідним експериментальним матеріалом, отриманим на базі дослідження осіб, які перебувають у будинках-інтернатах для престарілих.

Відповідно до його концепції, в їхньому житті можна виділити низку послідовних етапів, чергування та тривалість яких не залежать від паспортного (хронологічного) віку людини.

Супрун М. О., Гладченко І. В. Пастирсько-соціальна допомога людям похилого віку із когнітивними порушеннями, як актуальна проблема сьогодення / М. О. Супрун, І. В. Гладченко // Інноваційні підходи до освіти та соціалізації дітей зі спектром аутистичних порушень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 3 квітня 2019 року / Під ред. В.М. Синьова, К. О. Островської. – Львів : Друкарня «Справи Кольпінга в Україні», 2019. – С. 49-55.

На першому етапі зберігається зв'язок з тим видом діяльності, який був провідним для людини до виходу на пенсію. Як правило, цей вид діяльності був безпосередньо пов'язаний з її професією.

На другому етапі спостерігається своєрідне звуження цінностей людини похилого віку за рахунок випадіння ряду цінностей попереднього етапу.

На третьому етапі провідне місце, зазвичай, займає турбота про власне здоров'я.

На четвертому етапі сенс життя полягає в збереженні самого життя. Переважна частина активності спрямована на самообслуговування, діяльність по збереженню фізичного стану, стабільності.

І, нарешті, на п'ятому етапі відбувається домінування потреб чисто вітального характеру (їжа, спокій, сон тощо).

Зазначений підхід щодо проблем особистісних змін людей похилого віку хоч і цікавий, однак навряд чи його можна вважати абсолютним.

Сучасність доводить, що основною турботою держави стосовно літніх людей (в тому числі й інвалідів) є їхня матеріальна підтримка (пенсії, адресні допомоги, пільги тощо). Однак непрацездатні громадяни потребують не лише матеріальної підтримки. Важливого значення набуває надання їм діючої фізичної, корекційно-психологічної, духовної, організаційної та іншої допомоги.

Так Є. Холостова зазначає, що можливості та здібності людей похилого віку приносити матеріальні і духовні блага суспільству і тим більше стати певним чинником його розвитку залежать від того, наскільки суспільство готове змінити свої стереотипи по відношенню до старості і соціально захистити старість від несприятливого чинника матеріального і морального порядку.

Концептуальні погляди світової спільноти стосовно місця та ролі літніх людей знайшли своє концентроване відображення в документі ООН «Зробити

Супрун М. О., Гладченко І. В. Пастирсько-соціальна допомога людям похилого віку із когнітивними порушеннями, як актуальна проблема сьогодення / М. О. Супрун, І. В. Гладченко // Інноваційні підходи до освіти та соціалізації дітей зі спектром аутистичних порушень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 3 квітня 2019 року / Під ред. В.М. Синьова, К. О. Островської. – Львів : Друкарня «Справи Кольпінга в Україні», 2019. – С. 49-55.

повнокровним життя осіб похилого віку» Загальний сенс цього документа органічно вписується до контексту стабільного соціального розвитку, під час якого люди старшого віку розглядаються як позитивний фактор, а не тягар для суспільства.

Забезпечення більш сприятливих умов для літніх людей як одне з основних завдань стабільного соціального розвитку, а також прояв особливої уваги до їхніх потреб, як одне із зобов'язань держав і урядів підтвержені нормативними документами Всесвітньої зустрічі на вищому рівні в інтересах соціального розвитку (Копенгаген, 6 – 12 березня 1995). Зокрема, підкреслено необхідність інформування літніх людей про їхні права, в тому числі шляхом надання безкоштовної юридичної допомоги, надання фізичного доступу до усіх основних соціальних послуг.

Логічну залежність в розумінні проблеми старіння та дій щодо її вирішення демонструє встановлення щорічного Міжнародного дня літніх (1 жовтня) й рішення про проведення у 1999 році Міжнародного року літніх людей як «ознака визнання демографічного вступу людства в пору зрілості і тих перспектив, які воно відкриває для розвитку більш зрілих уявлень і можливостей у суспільному, економічному, культурному та духовному житті – не в останню чергу в інтересах загального миру і розвитку в наступному столітті».

Пошук і реалізація адекватних заходів на підтримку літніх людей залишаються сенсом соціальної діяльності на національному рівні. Серед пропонованих вченими–геронтологами і соціальними антропологами конкретних заходів, що вимагають перегляду основних концептуальних параметрів національної соціальної політики, на наш погляд, особливої уваги заслуговує концепція селективної оптимізації життєдіяльності людей похилого віку з компенсацією соціальних амортизаторів.

Супрун М. О., Гладченко І. В. Пастирсько-соціальна допомога людям похилого віку із когнітивними порушеннями, як актуальна проблема сьогодення / М. О. Супрун, І. В. Гладченко // Інноваційні підходи до освіти та соціалізації дітей зі спектром аутистичних порушень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 3 квітня 2019 року / Під ред. В.М. Синьова, К. О. Островської. – Львів : Друкарня «Справи Кольпінга в Україні», 2019. – С. 49-55.

Стратегічними елементами концепції виступають селекція, оптимізація та компенсація.

Вважаємо за необхідне розкрити зміст наданих термінів.

Отже, *селекція* (або відбір) означає пошук основних або стратегічно важливих складових елементів життєдіяльності літньої людини, які були втрачені в зв'язку з віком. А саме, щоб індивідуальні запити були приведені у відповідність з реальною дійсністю, що дозволило б індивіду відчувати почуття задоволення і контролювати своє повсякденне життя.

Оптимізація полягає в тому, що літня людина за сприяння кваліфікованого фахівця (соціального працівника, педагога, психолога, представника духовенства тощо) віднаходить для себе нові резервні можливості, оптимізує своє життя як в кількісному, так і в якісному відношенні.

Компенсація полягає у створенні додаткових джерел, що компенсують вікову обмеженість в адаптивному процесі, у використанні нових сучасних духовнозбережувальних засобів та способів взаємодії, корекційних (мнемонічних) технік і технологій, що поліпшують когнітивні процеси (пам'ять), компенсують втрату слуху тощо.

Зміна соціального статусу людини в старості, пов'язана з припиненням або обмеженням трудової та громадської діяльності, значним скороченням соціальних контактів, значними труднощами в процесі соціально-побутової та психологічної адаптації до нових умов, породжує серйозні соціально-психологічні проблеми. Однією з яких є самотність, що виявляється у літніх людей, зазвичай, у двох аспектах: по-перше, як самотність соціально-побутова, що виникає внаслідок проживання літньої людини окремо від сім'ї та рідних, або взагалі відсутність таких; по-друге – як психологічну самотність, почуття покинутості, непотрібності, «викреслення» з життя соціуму. Таке відчуття

Супрун М. О., Гладченко І. В. Пастирсько-соціальна допомога людям похилого віку із когнітивними порушеннями, як актуальна проблема сьогодення / М. О. Супрун, І. В. Гладченко // Інноваційні підходи до освіти та соціалізації дітей зі спектром аутистичних порушень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 3 квітня 2019 року / Під ред. В.М. Синьова, К. О. Островської. – Львів : Друкарня «Справи Кольпінга в Україні», 2019. – С. 49-55.

самотності може виникати у літніх людей незалежно від того, проживають вони одні або з родиною – це переважно психологічна проблема.

Процес старіння у кожної окремої людини відбувається індивідуально. Головне – не застосовувати до всіх один і той же критерій. У той же час важливо усвідомити, що літні люди – це вікова група, яка має соціально специфічні особливості й потреби. У свою чергу інвалідність у літніх людей являє собою соціальний феномен, уникнути якого не може жодне суспільство, і кожна держава відповідно до рівня свого розвитку, пріоритетів та можливостей формує соціальну та економічну політику стосовно зазначеної категорії громадян. Церква також не стоїть осторонь. Кожен священнослужитель вбачає своїм головним покликанням надання всебічної пастирської опіки людям, які зустріли «осінь життя». В цьому контексті педагоги Корпорації духовних шкіл під час викладання цілої низки навчальних дисциплін («Пастирська психологія», «Соціальна робота Церкви», «Психологія», «Педагогіка, та ін.) розглядають особливості пастирського супроводу людей із різних найбільших соціально незахищених категорій прихожан. Людина із особливими потребами поважного віку займає в цьому спектрі осіб найбільш вразливе місце. Відповідно майбутні пастирі повинні володіти основами дефектологічних та соціально-психологічних знань.

Отже, літня людина повинна розвивати у собі, у відповідності до власних інтересів, симпатій та потреб, широкий діапазон різних форм активності: культурну, духовну, професійну, громадську, художню, спортивну тощо. Оточення ж повинно надати їй в цьому максимальну безбар'єрну підтримку та допомогу. Старість в жодному разі не повинна бути пасивною вегетацією, вона повинна стати подальшим етапом реалізації прагнень людини, задоволення її потреби бути значущою та самостійною.

Розвиток системи соціально-духовних та корекційних послуг для літніх людей (інвалідів) гостро потребує науково обґрунтованих підходів як до

Супрун М. О., Гладченко І. В. Пастирсько-соціальна допомога людям похилого віку із когнітивними порушеннями, як актуальна проблема сьогодення / М. О. Супрун, І. В. Гладченко // Інноваційні підходи до освіти та соціалізації дітей зі спектром аутистичних порушень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 3 квітня 2019 року / Під ред. В.М. Синьова, К. О. Островської. – Львів : Друкарня «Справи Кольпінга в Україні», 2019. – С. 49-55.

модернізації та оптимізації всієї системи соціального обслуговування, так і до впровадження нових технологій, моделей соціальних, духовних та психолого–педагогічних механізмів розвитку галузі у відповідності до соціально–економічного розвитку суспільства.

Спілкуючись, підтримуючи та допомагаючи людям похилого віку слід звернути увагу на наступне: необхідно розрізняти нормальний, патологічний і оптимальний процес старіння; слід враховувати гнучкість у підходах до виявлення потенційних резервних здібностей літніх людей; вікові обмеження у розвитку резервних здібностей та адаптації до змін у навколишньому середовищі; враховувати вікові негативні зміни в співвідношенні парадигми «здобуття – втрати», враховувати особливості психіки літньої людини.

Адже активне, творче включення літніх людей у життя суспільства дозволить молоді звільнитися від страху перед старістю й побачити у ній природну фазу свого майбутнього життя.

Список використаних джерел:

1. Болтенко В. В. Изменения личности у престарелых, проживающих в домах-интернатах. Автореферат на соискание ученой степени кандидата психологических наук. - М.: Изд-во МГУ. - 1980.

2. Гладченко І.В., Супрун М.О. Формування духовнозбережувальної компетенції в дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах дошкільного корекційно-розвивального простору // Труды КДА, 2015. – № 22. – С. 303-309.

3. Кушнар'єв С.В. Соціально-педагогічні умови надання допомоги засудженим похилого віку у виправній колонії. – К.: Інститут проблем виховання НАПН України, 2005. – 246 с.

4. Супрун М.О. Людина із особливими потребами у сфері пастирської служби // Труды КДА, 2013. – № 18. – С. 333-340;

Супрун М. О., Гладченко І. В. Пастирсько-соціальна допомога людям похилого віку із когнітивними порушеннями, як актуальна проблема сьогодення / М. О. Супрун, І. В. Гладченко // Інноваційні підходи до освіти та соціалізації дітей зі спектром аутистичних порушень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 3 квітня 2019 року / Під ред. В.М. Синьова, К. О. Островської. – Львів : Друкарня «Справи Кольпінга в Україні», 2019. – С. 49-55.

5. Супрун М. О. Педагогіка : підручник для духовних і світських закладів освіти – К. : КДА, 2018. – 400 с.

6. Холостова Е. И.. Социальная работа с пожилыми людьми: Учебное пособие. - 2-е изд. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2003. — 296 с.

7. Suprun N. Pedagogy as an academic discipline in the context of religious education // Proceedings of the Kiev Theological Academy. - 2011. - No.15. – P. 323-333.